تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان

زهرا بابادی عکاشه*، سیدمصطفی شریف**، عبدالرسول جمشیدیان***

طرح *مسئله: پژوهش حاضر به بررسی راهکارهای موجود و مطلوب رویارویی با چالش تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان پرداخته است.*

روش: *این پژوهش از نوع توصیفی ـ پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش کلیه مدیران، معاونان، کارشناس مسئوولان و کارشناسان چهل منطقهٔ آموزشی استان می‌باشد. از میان این مناطق، ۱۲٦ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه سازمان یافته و پرسشنامهٔ محقق‌ساخته بوده است. با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی پرسشنامه در وضعیت موجود و مطلوب به ترتیب ۰/۸۸ و ۰/۹٤ برآورد گردیده است.*

یافته‌ها: *یافته‌های حاصل از پرسشنامه نشان داد که «تأسیس انجمن‌های خیرین مدرسه ساز در مناطق محروم» مهم‌ترین راهکار موجود تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی می‌باشد. و راهکار «توزیع متناسب معلمان با کیفیت و ماهر در مناطق» مهم‌ترین راهکار مطلوب تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی می‌باشد. یافته‌های حاصل از مصاحبه و سئوال باز پاسخ نشان داد که «آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی» مهم‌ترین راهکار تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی می‌باشد.*

نتایج: *نتایج تحقیق نشان داد که راهکارهای موجود و مطلوب مورد مطالعهٔ این پژوهش بیش از سطح متوسط برای تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی، مؤثر هستند. با توجه به نتایج تحقیق می‌توان گفت که بین نظرات پاسخ‌گویان بر حسب سابقهٔ کار، مدرک تحصیلی، جنسیت و سمت در مورد راهکارهای تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی تفاوت وجود ندارد.*

کلید واژه‌ها: راهکار، برابری فرصت‌ها، عدالت آموزشی، وضعیت موجود و مطلوب

تاریخ دریافت مقاله: ۸۶/۹/۱۰ ***تاریخ پذیرش:*** ۸۷/۱۰/۱

* کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه پیام نور <zakashe@yahoo.com>

** دکتری برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه اصفهان

*** دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه اصفهان،

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

مقدمه

پیرامون مفهوم عدالت در طول تاریخ نظریه‌های گوناگونی تبیین شده است. فیثاغورث عدالت را رعایت حقوق افراد مطابق استعدادهای طبیعی آن‌ها می‌داند؛ از نظر سقراط عدالت رعایت نوعی تناسب و هماهنگی است؛ از دیدگاه افلاطون عدالت نوعی تناسب و تعادل در امور است؛ به زعم رواقیون همهٔ انسانها برابرند(جمشیدی، ۱۳۸۰: ۱۰۰-٤٤). عدالت یعنی رعایت تساوی در زمینهٔ استحقاق‌های متساوی؛ عدالت اجتماعی عبارت است از ایجاد شرایط برای همه به طور یکسان و رفع موانع برای همه به طور یکسان(مطهری، ۱۳۵۲: ٦۱).

یکی از مؤثرترین راه‌های تحقق عدالت اجتماعی تأمین فرصت‌های یکسان برای دسترسی عموم افراد جامعه به آموزش و پرورش است و همهٔ آحاد انسانی حق دارند از آموزش و پرورش یکسان برخوردار گردند. در جهان کنونی یکی از شاخص‌های پیشرفت اجتماعی، آموزش و پرورش و چگونگی بهره‌مندی از آن می‌باشد. بر همین مبنا کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه در صدد ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی همگان به آموزش و پرورش هستند(عبدوس، ۱۳۸۱: ۱۳۸).

برابری به مهیا سازی فرصت‌های برابر، متناسب با نیازهای ویژهٔ هر فرد اشاره دارد. زیرا افراد در دانش، مهارت، توانایی، انواع یادگیری و پیشینهٔ فرهنگی و نیازهای آموزشی‌شان با هم متفاوتند(دهقانی، ۱۳۸٤: ۳). منظور از فرصت برابر جلوگیری، حذف یا کاهش تبعیض بین افراد از لحاظ جنسیت، نژاد، وضعیت جسمانی، سنی، زبانی، طبقهٔ اجتماعی می‌باشد(Bennett, Both & Yeandle, 2001: 27). برابری فرصت‌ها در بعد کلان نوعی نگاه انسان گرایانه و عدالت خواهانه را با خود به همراه دارد که غالباً به عنوان یک شاخص جامعهٔ توسعه یافته در نظر گرفته می‌شود. اما در بعد خرد برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی ابزار و سازوکاری است که موجب شکوفا شدن اندیشه‌های خلاق شده و امکان پرورش قابلیت را برای همه به طور مساوی تأمین می‌کند. فرصت مساوی به

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

موقعیتی اطلاق می‌شود که در آن حتی افرادی که از پایگاه ثروت و یا عضویت در گروه‌هایی که از امکانات و امتیازات ویژه برخودار نیستند، امکان تحرک اجتماعی از طریق آموزش و تحصیل را دارا باشند(محمدی و دهقان، ۱۳۸۳: ۱۳۳-۱۳۲).

برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی را می‌توان از دو دیدگاه متفاوت بررسی کرد. آن را می‌توان به عنوان هدف یا به عنوان وسیله‌ای در جهت تحقق هدف بلندمدت برابری اجتماعی مورد توجه قرار داد. در مفهوم لیبرال کلاسیک، برابری یعنی همهٔ افراد بدون توجه به نژاد، رنگ، منشأ اجتماعی و ملی، در حقوق برابر و آزادند. در این مفهوم، برابری در آموزش به این معنی است که افراد باید در شروع زندگی کاری و آموزش برابر باشند. در یک نگرش سوسیالیستی، آموزش به عنوان وسیله‌ی اصلی برابرسازی تفاوت‌های اجتماعی دیده می‌شود. برابری فرصت‌های آموزشی زمانی محقق می‌گردد که همهٔ افراد در دست‌یابی به آموزش برابر باشند. این هدف امروزه در سطح بین المللی پذیرفته شده، اما کاملاً تحقق نیافته است(Leinonen, 2000: 13).

مفهوم برابری فرصت‌های آموزشی مفهومی است نسبی که به تبع شرایط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی جامعه در حال تغییر است و تاکنون سه شکل مشخص به خود گرفته است: برابری فرصت‌های آموزشی به معنی درونداد مساوی، برابری فرصت‌های آموزشی به معنی فرآیند مساوی و برابری فرصت‌های آموزشی به معنی برونداد مساوی(جوادی، ۱۳۷۸: ۲۷). هنگامی که از نابرابری یا برابری فرصت صحبت می‌شود منظور نابرابری فرصت بین دختران و پسران در برخورداری از آموزش، نابرابری بین اقلیت‌های مذهبی یا نابرابری در دسترسی به امکانات آموزشی در بین مناطق مختلف کشور می‌باشد(گروه مشاوران یونسکو، ۱۳۷٤: ۷٤).

حق برخورداری از آموزش از جمله حقوق بشر به شمار می‌رود و گزارش‌های سالانهٔ آمار آموزشی در مقیاس‌های ملی و بین المللی نمایانگر پیشرفت‌های کمی حاصل از برخورداری از این حق اجتماعی است. با وجود این به رغم موفقیت‌های به دست آمده در

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

زمینه آموزش برای همه، شمار بیسوادان بزرگسال و کودکان واجب التعلیم خارج از مدرسه گواهی است بر ضرورت‌های تلاش برای دست‌یابی به کمیت بیش‌تر (مشایخ، ۱۳۸۱: ٤١-٤٠). اعلامیهٔ کنفرانس جهانی آموزش برای همه[1] در سال ۱۹۹۰ با بیان مقدمه‌ای از شکست در تحقق دسترسی و برابری در آموزش، اعلام داشتند که بیش از ٤٠ سال پیش ملت‌های سراسر دنیا از اعلامیه جهانی حقوق بشر و حق آموزش همهٔ افراد صحبت می‌کردند. به رغم تلاش‌های چشم‌گیر کشورهای سراسر دنیا برای تأمین حق آموزش برای همه، واقعیات زیر ادامه داشته است:

- بیش از ۱۰۰ میلیون خردسال، شامل حداقل ٦ میلیون دختر به آموزش ابتدایی دسترسی ندارند.
- بیش از یک سوم بزرگسالان دنیا به دانش ومهارت‌های جدید و فناوری مؤثر در کیفیت زندگی دسترسی ندارند.
- بیش از ۱۰۰ میلیون خردسال و تعداد بی شماری از بزرگسالان در اتمام برنامه‌های آموزشی خود با شکست مواجه شده‌اند (Bray, 2002: 2).
- در ١٦ کشور (۱۳ کشور در صحرای آفریقای جنوبی) شاخص برابری جنسیتی در آموزش ابتدایی به زیان دختران و ۸٪ بوده است.
- از بین ۱۲۸ کشور، ۵۲ کشور به هدف تحقق برابری دست یافته‌اند، ۲۲ کشور تا سال ۲۰۱۵ به این هدف خواهند رسید و ٥٤ کشور به هدف برابری آموزشی در مقطع ابتدایی و متوسطه تا سال ۲۰۱۵ نخواهند رسید و در ۲۵ کشور از این تعداد، پسران آسیب پذیر هستند نه دختران(Unesco, 2003: 3).

مرادی درتحقیقی با عنوان «بررسی برابری فرصت‌های آموزشی در دورهٔ متوسطه در استان زنجان» به نتایج زیر دست یافته است:

- نابرابری فرصت‌های آموزشی برای دختران و پسران مناطق روستایی به مراتب بیش‌تر از نابرابری موجود بین مناطق شهری است.

1. Declaration of the world conference of educational for all

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

- تقریباً اکثر مناطق آموزشی شهری و روستایی از لحاظ نسبت دانش آموز به کلاس درس دارای وضعیت مناسبی هستند، اما از لحاظ نسبت شاگرد به معلم دارای وضعیت نامطلوبی می‌باشند.
- بین عوامل جنسیتی، اجتماعی ـ اقتصادی، جغرافیایی، جمعیتی و دو زبانه بودن دانش‌آموزان با برابری فرصت‌های آموزشی ارتباط معنی داری وجود دارد(۱۳۸۲).

بررسی‌ها در استان اصفهان نیز نشان‌گر وجود نابرابری در آموزش و پرورش بوده است.

- پوشش تحصیلی دورهٔ راهنمایی در کل استان ۹۳ درصد، در دختران ۹٤/۵ درصد و در پسران ۹۱/۷٤ درصد است.
- پوشش تحصیلی دورهٔ متوسطه در کل ٦۵/۱٤ درصد، برای پسران ٦۲/۵ درصد و برای دختران ٦۸/۷ درصد است.
- تعدادی از مناطق استان از داشتن مدیر متخصص برای مدرسهٔ خود محرومند(میرهادی، ۱۳۸٤).

بنابراین پرسش اساسی پژوهش این می‌باشد که برای تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان چه راهکارهایی موجود است و چه راهکارهای مطلوبی را می‌توان ارائه داد؟

پیشینهٔ تحقیق

اسلام بر اساس جهان بینی الهی و توحیدی می‌گوید که انسان‌ها همه با یکدیگر برابرند نه اینکه باید برابر باشند و این یک واقعیت طبیعی و سنت خداوندی است. حضرت محمد(ص) در این رابطه فرمود: عرب بر عجم و عجم بر عرب و سرخ بر سیاه و سیاه بر سرخ فضیلتی ندارد، مگر آن‌که تقوایش بیش‌تر باشد (احمدی، ۱۳۷۲، ص۸٤). یکی از اصلی‌ترین راهکارهایی که پیامبر گرامی اسلام (ص) در برنامه‌های آسمانی خود داشته‌اند

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

تا زمینه و بستر لازم را برای نجات و هدایت انسان‌ها فراهم سازند، حاکمیت قسط و عدالت اجتماعی در تمام زوایای زندگی انسان‌هاست.

گاتمن(Guttman) سه روش برای ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر مطرح کرد که عبارتند از: حداکثر سازی، برابرسازی و نخبه پروری. دولت می‌تواند منابع زیادی به آموزش در به حداکثر رساندن فرصت برای همهٔ دانش آموزان اختصاص دهد. گاتمن این رویکرد را حداکثرسازی نامیده است. اما این رویکرد در نظام آموزشی دارای منابع محدود، عملی نیست. روش دوم جستجوی فرصت‌های آموزشی برابر را برابرسازی نامیده است. این رویکرد شانس زندگی دانش آموزان محروم را مانند دانش آموزان ثروتمند افزایش می‌دهد. رویکرد برابرسازی، به برابری نتایج اشاره دارد و برای دست‌یابی به این امر باید همه‌ی موانع طبیعی و محیطی دست‌یابی به سطوح متفاوت آموزش از بین بروند. رویکرد سوم نخبه پروری است. در این مورد منابع آموزشی باید به نسبت توانایی طبیعی و انگیزهٔ یادگیری افراد توزیع شود. گاتمن با تعریف آستانهٔ دموکراتیک بین برابرسازی و نخبه پروری تعادل ایجاد می‌کند. این رویکرد بیان می‌کند که آموزش باید به اندازهٔ کافی برای همهٔ دانش آموزان ارائه شود تا افراد زندگی خوبی داشته باشند و همچنین بتوانند در فرآیندهای دموکراتیک که انتخاب‌های بهتر افراد را شکل می‌دهد، مشارکت فعال داشته باشند(Ferguson, 1998: 3).

راه‌کارهایی که پیکر (Packer) برای رویارویی با این چالش ارائه می‌دهد، عبارتند از: حذف کلیشه‌های جنسیتی موجود درکتاب ها، حمایت از پژوهش پیرامون علل و موانع حضور دختران در مدارس، حمایت مالی از خانوادهٔ دانش آموزان مستعد فقیر، تولید مواد یادگیری مرتبط با نیازهای دانش آموزان و انتظارات بازار کار(2003).

راهکارهای پیشنهادی بتمارجی (Bethmarajah) برای بهبود برابری عبارتند از:

– فرهنگ سازی به منظور کاربرد سیستم اطلاعات مدیریت برای اطلاع رسانی به سیاستگذاران

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

- تمرکز زدایی
- تخصیص بودجهٔ بیش‌تر به آموزش ابتدایی و متوسطه در مقابل آموزش عالی
- اعطای وام و کمک هزینهٔ تحصیلی به دانش آموزان محروم
- تشویق خصوصی سازی در آموزش
- تدوین سیستم بودجه‌بندی مدارس دولتی بر اساس نیاز سنجی(2004).

شلدون(Sheldon) در تحقیقی با عنوان «در جستجوی کیفیت و برابری» اقدامات مورد نیاز برای افزایش آموزش برای همه را افزایش بودجهٔ آموزشی، افزایش معلمان مجرب و توسعهٔ ظرفیت دولت محلی برای برنامه‌ریزی بیان می‌کند(2000).

کولینز(Collins) در تحقیقی با عنوان« پرکردن شکاف آموزشی یا یادگیری آنلاین» بیان می‌کند که مدیریت مدرسه در حال حاضر با چالش‌های کمبود معلم و افزایش تقاضا برای آموزش مواجه است و از طریق بودجه‌بندی جدید و برنامه‌ریزی استراتژیک ابزارهایی برای برآوردن نیازهای همهٔ دانش آموزان کشف می‌کنند. یادگیری آنلاین یک چنین ابزاری است(2003).

عبدوس(۱۳۸۱) اقدامات مؤثر برای رفع نابرابری‌های آموزشی را در کاربست روش‌های زیر می‌داند:

- احداث مدرسه در نزدیکی محل زندگی دختران
- کاهش هزینه‌های والدین از طریق اعطای بورس تحصیلی
- تهیهٔ برنامهٔ درسی متناسب برای زندگی روزمرهٔ دختران
- افزایش مشارکت جامعه
- تمرکز زدایی
- نظام‌های آموزشی متنوع

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

علاوه بر موارد بـالا، تحقیقـات(Mcbay, 1987 و Rebell, 2000 و River & Sanders, 2002و Borman and Kimbal, 2005) نشان داده اسـت کـه کیفیـت معلـم نیـز در برابـری فرصت‌های آموزشی نقش دارد. کیفیت معلم متغیرهـای کلاسـی ماننـد نـاهمگونی دانـش آموزان، قومیت و ترکیب اجتماعی ـ اقتصادی آن‌ها را به شدت تحت الشعاع قرار می‌دهـد و پیشرفت دانش آموزان گروه‌های مختلف نژادی را باعث می‌شود.

سئوال‌های پژوهش

۱- راهکارهـای موجـود تـأمین و گـسترش برابـری فرصـت‌هـا و عـدالت آموزشـی در برنامه‌ریزی آموزشی استان اصفهان چیست؟

۲- راهکارهـای مطلـوب تـأمین و گـسترش برابـری فرصـت‌هـا و عـدالت آموزشـی در برنامه‌ریزی آموزشی استان اصفهان چیست؟

۳- تفاوت راهکارهای موجود و مطلوب با توجه به عوامل دموگرافیک(مـدرک تحـصیلی، سمت، سابقه کار، جنسیت) چیست؟

روش تحقیق

نوع پژوهش: تحقیق حاضر از نوع توصیفی_ پیمایشی است.

جامعهٔ آماری: جامعهٔ آماری در این پـژوهش را کلیـهٔ مـدیران، معاونـان، کارشـناس، مسئولان و کارشناسان ادارات آموزش و پرورش استان اصفهان تشکیل می‌دهند. بـا توجـه به آماری که از سوی کارشناس آمار و بودجهٔ ادارهٔ کل آموزش و پرورش استان اصفهان در سال ۱۳۸۵ در اختیار محقق قرار گرفـت، تعـداد کـل جامعـهٔ آمـاری پـژوهش ۱۵۳۹ نفـر می‌باشد.

نمونـه و روش نمونـه‌گیـری: از چهـل منطقـهٔ اسـتان اصـفهان بـا اسـتفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی هفت منطقه انتخاب گردید که شامل سه ناحیهٔ دو، سه، چهار و منطقـهٔ

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

جی شهر اصفهان و شهرستان‌های شهرضا، نجف آباد و کاشان می‌باشد. از میان هفت منطقه با استفاده از نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم، نمونهٔ مورد نظر شامل ۱۲٦ نفر، انتخاب گردید. افراد نمونه به تفکیک شامل ۲٦ مدیر و معاون، ٤۲ کارشناس مسئول و ۵۸ کارشناس می‌باشد.

ابزارگردآوری داده‌ها: در این تحقیق از مصاحبه نیمه سازمان یافته و پرسشنامهٔ محقق ساخته با ۲٤ سئوال بسته پاسخ و ۱ سئوال باز پاسخ استفاده شده است. برای طراحی و تدوین پرسش‌نامهٔ پژوهش با ۱٦ نفر از معاونان، کارشناسان مسئول و کارشناسان ادارهٔ کل آموزش و پرورش و ناحیهٔ دو و سهٔ استان اصفهان مصاحبه صورت گرفت. بر مبنای داده‌های حاصل از مصاحبه و تحقیقات سایر محققان پرسش‌نامه تهیه شد. پرسش‌نامه به منظور تعیین روایی محتوا در اختیار چند تن از اعضای هیأت علمی دانشگاه اصفهان قرار گرفت. سپس جهت اجرای آزمایشی بین ۲۷ نفر از افراد جامعهٔ مورد نظر توزیع شد. با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، پایایی کل پرسش‌نامه و تک تک سئوالات محاسبه شد. پایایی کل پرسش‌نامه در وضعیت موجود و مطلوب به ترتیب ۰/۸۸ و ۰/۹٤ برآورد گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای آماری SPSS استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق در دو سطح آمار توصیفی و آمار استنباطی صورت گرفته است. در سطح آمار توصیفی از فراوانی، درصد میانگین و درصد تجمعی و در سطح آمار استنباطی از تحلیل واریانس یک راهه، آزمون t زوجی و آزمون توکی استفاده شده است.

یافته‌ها

سئوال ۱: راه‌کارهای موجود تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در برنامه‌ریزی آموزشی استان اصفهان چیست؟

بر اساس اطلاعات به دست آمده بیش‌ترین درصد تجمعی گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد راه‌کارهای موجود تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی، مربوط به

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

گویهٔ «تأسیس انجمن‌های خیرین مدرسه ساز در مناطق محروم» بـا۵۹/۷ و گویـهٔ «توسـعهٔ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش» با ۵۸/۹ و کم‌ترین درصد تجمعـی مربـوط بـه گویهٔ «حذف کلیشه‌های جنسیتی از برنامه‌های درسی» با ۲۸/۳ بوده اسـت. میـانگین نمـرهٔ پاسخ‌ها بین ۲/۸۸ تا ۳/٤۹ در نوسان بوده است.

سئوال ۲: راه‌کارهای مطلوب تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشـی در برنامه‌ریزی آموزشی استان اصفهان چیست؟

بیش‌ترین درصد تجمعی گزینه‌های زیاد و خیلـی زیـاد راه‌کارهـای مطلـوب تـأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی، مربوط به گویهٔ «توزیع متناسـب معلمـان بـا کیفیت و ماهر در مناطق» با ۸۷/۹ و گویهٔ «آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی» با ۸۷/۱ و کم‌ترین درصد تجمعی مربـوط بـه گویـهٔ «حـذف کلیشه‌های جنسیتی از برنامه‌های درسی» با٤۰/۳ بوده است. میانگین نمرهٔ پاسخ‌ها بین۳/٤٤ تا ٤/۳۹ در نوسان بوده است.

جدول۱: مقایسهٔ میانگین نمرهٔ راهکارهای تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی در وضعیت موجود و مطلوب

مؤلفه	$\overline{X}$	S	t	P
تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها در وضعیت موجود	۳/۲٦	۰/٦۵۷	۹/۵۱	۰/۰۰۱
تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها در وضعیت مطلوب	٤/۹٦	۰/۵۸۹		

با توجه به این‌که t مشاهده شده در سـطح p≤۰۵/۰ معنـادار بـوده اسـت، بنـابراین بـین راهکارهای تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشـی در وضـعیت موجـود و مطلوب تفاوت وجود دارد. به عبارت دیگر، راه‌کارهای مطلوب تأمین و گـسترش برابـری فرصت‌ها و عدالت آموزشی بیش‌تر از راهکارهای موجود می‌باشد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

سئوال ۳: تفاوت راه‌کارهای موجود و مطلوب با توجه به عوامل دموگرافیک (سمت، سابقهٔ کار، جنسیت، مدرک تحصیلی) چیست؟

نتایج تحقیق نشان داد که بین نظرات پاسخ‌گویان بر حسب عوامل دموگرافیک سمت، سابقه کار، جنسیت و مدرک تحصیلی در مورد راه‌کارهای موجود و مطلوب تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی تفاوت وجود ندارد.

یافته‌های سئوال باز پاسخ: از افراد نمونهٔ آماری خواسته شده بود که از بین گویه‌های پرسش‌نامه، ده راه‌کار که بیش‌ترین اولویت در تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی را به خود اختصاص می‌دهند، به ترتیب اولویت شماره گذاری کنید.

جدول۲: توزیع فراوانی و درصد پاسخ مربوط به اولویت اول راهکارهای مطلوب تأمین و گسترش برابری فرصت‌ها

مؤلفه	پاسخ	فراوانی	درصد
تأمین و گسترش برابری فرصت‌های آموزشی	۱. آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی	۲۱	۲٤/۷
	۲. اولویت دادن به تربیت نیروی انسانی بومی	۹	۱۰/۵۸
	۳. ایجاد انگیزه در معلمان برای خدمت در مناطق محروم	۷	۸/۲
	٤. حذف کلیشه‌های جنسیتی از برنامه‌های درسی	٦	۷
	۵. پژوهش درباره فرآیند دگرگونی در نگرش‌ها، رفتارها و ساختارهای اجتماعی	٦	۷
	٦. توزیع متناسب معلمان با کیفیت و ماهر در مناطق	۵	۵/۸۸
	۷. گسترش مدارس دخترانه سطوح بالاتر آموزشی در مناطق محروم	٤	٤/۷
	۸. فراهم کردن امکانات برای رفع محرومیت آموزشی از طریق تأمین تغذیه، خوابگاه، بهداشت و آمد وشد دانش آموزان	٤	٤/۷
	۹. افزایش سرانهٔ دانش آموزان مناطق محروم	۳	۳/۵
	۱۰. گسترش فزاینده مدارس غیر انتفاعی	۲	۲/۳۵

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

با توجه به داده‌های جدول، ۸۵ نفر از نمونهٔ آماری به سئوال باز پاسخ مبنی بر تعیین ۱۰ راهکار مهم‌تر تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی پاسخ دادند. توزیع فراوانی و درصد پاسخ به سئوال باز پاسخ مربوط به اولویت اول راهکارهای مطلوب تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی، نشان داد که ۲٤/۷ درصد از پاسخگویان بر گویهٔ۱ «آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی» به عنوان مهم‌ترین راهکار تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی تأکید داشته‌اند. دومین راهکار مهم «اولویت دادن به تربیت نیروی انسانی بومی» است. ۸/۲ درصد «ایجاد انگیزه در معلمان برای خدمت در مناطق محروم» را راهکار مهمی در تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی دانسته‌اند.

یافته‌های مصاحبه: از مصاحبه شوندگان خواسته شده بود که مهم‌ترین راه‌کارهای تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی را بیان کنند.

جدول۳: توزیع و درصد پاسخ به سئوال مصاحبه دربارهٔ راهکارهای تأمین برابری فرصت‌های آموزشی

گویه‌ها	فراوانی	درصد
۱- راه اندازی و تجهیز مدارس شبانه روزی	۷	٤۳/۷۵
۲- افزایش سرانهٔ دانش آموزان مناطق محروم	۷	٤۳/۷۵
۳- توزیع متناسب امکانات در نواحی بر اساس شاخص‌ها و ضوابط معین	٦	۳۷/۵
٤- فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی از طریق تأمین تغذیه، خوابگاه، بهداشت و آمد و شد دانش‌آموزان	٤	۲۵
۵- تأسیس مدارس روستا مرکز	٤	۲۵
٦- ایجاد و گسترش مراکز آموزش از راه دور برای دانش آموزان	۳	۱۸/۷۵
۷- آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی	۲	۱۲/۵

در مصاحبه‌هایی که با ۱٦ نفر از جامعهٔ مورد نظر صورت گرفت، نظرات آن‌ها را دربارهٔ راه‌کارهای تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی جویا شدیم.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

بررسی پاسخ‌های مصاحبه شوندگان نشان داد که۴۳/۷۵ درصد از افراد «راه اندازی و تجهیز مدارس شبانه روزی» و«افزایش سرانهٔ دانش آموزان مناطق محروم» را مهم‌ترین راهکارهای تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی می‌دانند و ۳۷/۵ درصد به گویهٔ ۳ «توزیع متناسب امکانات در نواحی بر اساس شاخص‌ها و ضوابط معین» اشاره کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

مسؤولان جامعه با آرزوی ارتقای رفاه عمومی، آزادی و عدالت برای همه فعالیت می‌کنند. لازمهٔ تحقق آرزوهای آنان برابری فرصت‌های آموزشی و فراهم کردن محیطی با حداقل محدودیت می‌باشد. با توجه به مجموع آن‌چه مطرح شد، راهکارهای ارائه شده بیش از سطح متوسط برای تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی مؤثر هستند.

نتایج پژوهش نشان داد که راه‌کارهای«تأسیس انجمن‌های خیرین مدرسه ساز در مناطق محروم» و «توسعهٔ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کار و دانش» مهم‌ترین راهکارهای تأمین و گسترش برابری فرصت و عدالت آموزشی در وضعیت موجود می‌باشند. این یافته با نتایج حاصل از وضعیت مطلوب نیز هم‌خوان است. بر مبنای یافتهٔ موجود می‌توان پیشنهادات زیر را مطرح کرد:

۱- فرهنگ‌سازی و آگاه کردن افراد جامعه به وقف و اختصاص اموال خود به امر مدرسه سازی

۲- تشویق و تقدیر از خیرین مدرسه ساز

۳- برگزاری همایش‌هایی به منظور آگاه کردن مردم از اقدامات خیرین

بهبود کیفیت آموزش فنی و حرفه‌ای از طریق:

بازنگری برنامهٔ درسی، توسعهٔ استانداردهای جدید، ارائهٔ اطلاعات شغلی بهتر و ایجاد ارتباط اثربخش و مفید با کارفرمایان.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

نتایج پژوهش نشان داد که «توزیع متناسب معلمان با کیفیت و ماهر در مناطق» مهم‌ترین راهکار مطلوب تأمین و گسترش عدالت و برابری فرصت‌های آموزشی می‌باشد. این یافته‌ها با تحقیق شلدون (۲۰۰۰)، ربل (۲۰۰۲)، ریور و سندرز(۲۰۰۰)، مک‌بی(۱۹۸۷) و بورمن و کیمبل(۲۰۰۵) هم‌خوان بوده است. ربل در تحقیقی با عنوان «بررسی نابرابری‌های آموزشی در مدارس آمریکا» به این نتیجه دست یافت که نابرابری چالش مهم نظام‌های آموزشی است و کاهش آن مستلزم تخصیص معلمان با کیفیت، تسهیلات مناسب و کافی، مواد آموزشی مناسب، کاربرد فناوری، افزایش زمان یادگیری است. بر این اساس می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

۱- سازمان‌دهی نیروی انسانی با رعایت ضوابط و مقررات تعیین شده

۲- سازمان‌دهی معلمان بر اساس نوع و میزان نیاز مناطق

۳- تشویق معلمان متخصص و ماهر به تدریس در مناطق محروم با اختصاص پاداش‌ها و مزایای شغلی مناسب

نتایج پژوهش حاکی از آن بود که در وضعیت مطلوب «آگاه کردن برنامه ریزان نسبت به اهمیت و نتایج برابری فرصت‌های آموزشی» راه‌کاری مهم در جهت تحقق برابری فرصت‌ها قلمداد شده است. بر اساس این یافته پیشنهادهای زیر بیان می‌شود:

۱- برگزاری و غنی‌تر کردن آموزش‌های ضمن خدمت مرتبط با برنامه ریزی؛

۲- تشویق برنامه ریزان و مدیران به نوشتن مقاله‌های تخصصی در مورد مسائل روز آموزش و پرورش؛

۳- راه اندازی شبکه‌های اینترنتی در زمینهٔ آموزش پرورش و آشنا کردن همهٔ دست‌اندرکاران با جستجوی اینترتنی؛

٤- تعریف کارگاه‌های آموزشی توسط استادان دانشگاهی؛

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

از دیگر راهکارهای مهم در این تحقیق «بررسی و پی‌گیری علل ترک تحصیل دانش آموزان» می‌باشند. این یافته‌ها با نتایج حاصل از سئوال باز پاسخ و مصاحبه و تحقیق پیکر(۲۰۰۳) هم‌خوان است. بر اساس این یافته، پیشنهادات زیر مطرح می‌شود:

۱- کاوش در زمینهٔ راهکارهای رفع موانع تحصیلی دانش آموزان

۲- شناسایی عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی مؤثر در ترک تحصیل دانش آموزان

۳- تشکیل کمیته یا ستادی در آموزش و پرورش به منظور بررسی وضعیت موجود دانش آموزان در معرض خطر ترک تحصیلی و پیشگیری از وقوع آن

نتایج حاصل از سئوال باز پاسخ نشان داد که اقدام در جهت «حذف کلیشه‌های جنسیتی از برنامه‌های درسی» گامی مؤثر در دست‌یابی و گسترش برابری فرصت‌های آموزشی می‌باشد. این یافته با تحقیق پیکر(۲۰۰۳) هم‌خوان، ولی با یافته‌های حاصل از مصاحبه، وضعیت موجود و مطلوب ناهمخوان می‌باشد. با توجه به این یافته اقدامات زیر مفید فایده خواهد بود؛

۱- پژوهش دربارهٔ فرآیند دگرگونی در نگرش‌ها و ساختارهای اجتماعی پیرامون مسئله آموزش دختران؛

۲- تدوین برنامه‌های درسی با کمک صاحب‌نظران مرد و زن؛

۳- فرهنگ سازی در محیط‌های محروم در مورد آموزش دختران؛

٤- ایجاد مراکزی برای اطلاع‌رسانی به افراد جامعه در مورد مزایای آموزش دختران.

بررسی مصاحبه‌ها مشخص ساخت که «راه اندازی و تجهیز مدارس شبانه روزی» مهمترین راه‌کار تأمین و گسترش برابری فرصت‌های آموزشی می‌باشد. یکی دیگر از راه‌کارهای مورد نظر مصاحبه شوندگان که در اولویت قرار دارد، «افزایش سرانهٔ دانش آموزان مناطق محروم» می‌باشد. این یافته با تحقیق شلدون(۲۰۰۰)، بتمارچی(۲۰۰٤) و یافته‌های حاصل از راه‌کارها در وضعیت مطلوب هم‌خوان است. اما در وضعیت موجود کم‌تر به این مورد توجه داشته‌اند.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

بررسی تطبیقی راه‌کارها حاکی از آن بود که فاصلهٔ قابل توجهی بین راهکارها در وضعیت موجود و مطلوب وجود دارد. برخی از راه‌کارهای تحقیق حاضر در نظر افراد نمونه برای تأمین و گسترش برابری فرصت‌های آموزشی مفید و اثربخش برآورد گردید. اما در عمل و در وضعیت موجود امکان اجرای کم‌تری داشته‌اند. بستن شکاف بین دو وضعیت، نیازمند توجه و برنامه‌ریزی دقیق دست‌اندرکاران آموزشی است. «توزیع متناسب امکانات در نواحی بر اساس شاخص‌ها و ضوابط معین» یکی از راه‌کارهایی است که درصد تجمعی زیادی را در وضعیت مطلوب به خود اختصاص داده است. این راهکار در وضعیت موجود امکان اجرای نسبتاً پایینی دارد. بر مبنای این یافته پیشنهادات زیر مطرح می‌شود:

۱- تشکیل گروه‌های تحقیق به منظور بررسی وشناخت منابع و موانع موجود در استان‌ها
۲- راه اندازی سیستم اطلاعات و نگهداری اطلاعات مربوط به هر استان و ناحیه
۳- تشخیص منابع به نواحی بر اساس نیازسنجی‌های صورت گرفته

نتایج پژوهش نشان داد که«فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی از طریق تأمین تغذیه، خوابگاه، بهداشت و آمدو شد دانش آموزان» در وضعیت مطلوب راهکاری مؤثر در تأمین و گسترش برابری فرصت‌های آموزشی است. این یافته با تحقیق لینونن(۲۰۰۰) و ربل(۲۰۰۲) هم‌خوان می‌باشد. این تحقیقات افزایش دست‌یابی دانش آموزان به آموزش و اصلاحات آموزشی را مستلزم تخصیص تسهیلات مناسب و کافی می‌دانند. راهکار مورد نظر علی رغم تأیید مطلوب بودن آن، امکان اجرای کمی دارد. به منظور پر کردن شکاف موجود می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح کرد:

۱- فراهم کردن امکان اسکان دانش آموزان محروم و ساکن در مناطق دوردست؛
۲- فراهم کردن وسایل نقلیه و امکان رفت وآمد دانش آموزان نواحی دوردست؛
۳- فراهم کردن تسهیلات مناسب از قبیل اقدامات بهداشتی به همراه محیط ایمن و سالم برای دختران.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

راهکار مهم دیگری در وضعیت مطلوب، «اعطای کمک هزینهٔ تحصیلی به افراد مستعد آسیب پذیر» می‌باشد. در وضعیت موجود درصد تجمعی کمی را بـه خـود اختـصاص داده است. تحقیق بتمارچی(۲۰۰٤)، عبدوس(۱۳۸۱) و پیکر(۲۰۰۳) با این یافته هم‌خوان است. با تشکیل کمیته‌هایی برای شناسایی دانش آمـوزان نیازمنـد و اختـصاص بودجـه بـه آن‌هـا می‌توان گام‌های مؤثری در زمینهٔ تحقق برابری فرصت‌های آموزشی و رسیدن به وضـعیت مطلوب برداشت.

از میان راهکارهای ارائه شده در تحقیق «ایجاد و گـسترش مراکـز آمـوزش از راه دور برای دانش آموزان» در وضعیت مطلوب و موجود کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. ایـن یافته با تحقیق کولینز(۲۰۰۳) هـم‌خـوان نیـست. وی ابـزار مناسـب از لحـاظ اقتـصادی و آموزشی برای گسترش برابری فرصت‌ها را در ارائـهٔ آمـوزش از طریـق آن لایـن و فـراهم کردن شرایط سخت افزاری و نرم افزاری مناسب می‌داند.

از آن‌جایی که نتایج این تحقیق مربوط به جامعـهٔ آمـاری پـژوهش (مـدیران، معاونـان، کارشناسان مسئول و کارشناسان در استان اصفهان)، ابزارهای مصاحبه و پرسش‌نامه محقـق ساخته و روش‌های تجزیه و تحلیل به کار رفته می‌باشد، باید در تعمـیم نتـایج تحقیـق در سراسر کشور احتیاط لازم به عمل آید. می‌توان برای تعمیم نتایج، این تحقیق را با اسـتفاده از جامعه آماری، ابزارها و روش‌های دیگری در سایر استان‌ها انجام داد.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

منابع و مآخذ References

- احمدی، احمد.(۱۳۷۲). ***اصول و روشهای تربیت در اسلام***. مؤسسه انتشارات جهاد دانشگاهی(ماجد).
- جمشیدی، محمد حسین.(۱۳۸۰). ***نظریه عدالت از دیدگاه فارابی، امام خمینی و شهید صدر***. تهران: پژوهشکده امام خمینی(ره) و انقلاب اسلامی.
- جوادی، محمد.جعفر.(۱۳۷۸). نابرابری‌های آموزشی و ابعاد جامعه شناختی آن. ***پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت***، (۳)، ۳۱ -۱٤.
- دهقانی، سعیده. (۱۳۸٤). ***بررسی فرصت‌های آموزشی در استان فارس در برنامه دوم و سوم توسعه***. پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، (چاپ نشده).
- عبدوس، میترا.(۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر در فرصت‌های آموزشی نا برابر بین دختران و پسران، ***خلاصه مقالات مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش***. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.

گروه مشاوران یونسکو. (۱۳۷٤). ***فرایند برنامه‌ریزی آموزشی***. (فریده مشایخ، مترجم). تهران: مدرسه.

- محمدی، محمد علی. و دهقان، حسین. (۱۳۸۳). ***آموزش و پرورش و گفتمان‌های نوین***. تهران: پژوهشکده تعلیم و تربیت.
- مرادی، مسعود.(۱۳۸۲). ***بررسی برابری فرصت‌های آموزشی در دوره متوسطه و عوامل مرتبط با آن در مناطق آموزشی استان زنجان در سال تحصیلی ۸۲-۸۱***. پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، (چاپ نشده).
- مشایخ، فریده. (۱۳۸۱). ***دیدگاه‌های نو در برنامه‌ریزی آموزشی***. تهران: سمت.

مطهری، مرتضی. (۱۳۵۲). ***عدل الهی***. تهران: صدرا.

- میرهادی، مهدی.(۱۳۸٤). ***بررسی میزان نابرابری دستیابی به فرصت‌های آموزشی در آموزش و پرورش استان اصفهان در دوره منتهی به سال تحصیلی ۸۲-۸۱***. شورای تحقیقات اداره آموزش و پرورش استان اصفهان.

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]

References

منابع و مآخذ

- Bathmarajah, M. (2004). **Barriers to equality of educational opportunity SriLank**. http: // www. Sangam. Org.
- Bennett, C. , Both, C. & Yeadle, S. (2001). **Mainstreaming equality in the committees of the Scottish parliament**. University of strathclyde.
- Borman, G. D. & Kimball, S. M. (2005). Teacher quality & educational equality. **Elementary Shool Journal**, 106(4), 3-20.
- Bray, M. (2002). **Comparative education research center**. Asia development bank. The university of Hong Kong.
- Collins, S. (2003). Filling educational gaps with online learning: an educationally, economically sound solution**.** T. h. e. journal, 3(6), 42-44.
- Ferguson, B. (1998). **Educational equity**. http: // www. Yahoo.com.
- Leinonen, T. (2000). **Equality of education**: a comparative study of educational ideologies of the world bank and the government of zambia in 1971-1996. University of Tampere.
- Mcbay, S. (1987)**. Improving education for minorities**. America.
- Packer, S. (2003). **Gender & education for all**. Unesco: paris.
- Rebell, M. A. (2003). **Hearing: America's school**: Providibg equal opportunity or sthll separte and un equal? New York.
- River, J. & Sender, w. (2000). **Teacher quality & equality in educational opportunity: findings & policy implications**. http: // www. Yahoo.com.
- Sheldon, G. W. (2000). **The search for quality and equality**. In A. R. Welch(Ed.), Third world education: Quality and equality.
- UNESCO. (2003)**. Education for rural people**.
- Word conference on education for all. (1990). **Word declaration on education for all.**

[Downloaded from refahj.uswr.ac.ir on 2026-11-19]